

Kako je dugo putovanje morem pogodno za razmišljanje i rad – rajsко stanje, bez prepiski, poseta, sastanaka i drugih đavolskih izuma! Ovom jednostavnom rečenicom Albert Ajnštajn opisao je svoje oduševljenje dugim plovidbama kad se, prvi put u životu, uputio ka Bliskom i Dalekom istoku. U tom delu sveta Ajnštajn nikad nije bio, a krenuo je nedugo posle obznanjivanja svoje nove teorije o relativnosti na poziv naučnih institucija i naučnika koji su žeeli da se bliže upoznaju sa njegovim vanserijskim dostignućima i idejama.

Svoju, gore navedenu, općinjenost putovanjem brodom Ajnštajn je opisao u pismu Svanteu Arhenijusu, v.d. predsedavajućeg *Nobelovog komiteta za fiziku*, po saznanju da je dobio *Nobelovu nagradu* – ta mu je vest saopštena telegrafskom poštom na brodu pre nego što će stići u Japan. O miru i otvorenom moru, i tihim danima koji sjajno deluju na njegovu koncentraciju, Ajnštajn piše i danskom fizičaru Nilsu Boru opisujući svoje uživanje u putovanju brodom kao „čudesan način života za jednog maštara – poput manastira“.

13. TOM SABRANIH SPISA: Ajnštajnovi utisci, ne samo o ovim doživljajima tokom putovanja, mogu se naći, i sa zadovoljstvom čitati u knjizi *Putni dnevnički Alberto Ajnštajna. Daleki Istok, Palestina i Španija 1922-1923*, koju je nedavno objavila Akademski knjigari iz Novog Sada. Knjigu je uredio i priredio Zežev Rozenkranc, a s engleskog prevela Milana Vujkov. Reč je o novom, sada kompletном izdanju dnevnika Ajnštajnovih putovanja, koje pruža „uvid u susret jednog briljantnog uma sa velikim, dalekim svetom“. Putopis je prvi put objavljen u celini 2012. kao 13. tom *Sabranih spisa Alberto Ajnštajna*, i jedan je od ukupno šest dnevnika putovanja ovog genijalnog naučnika. Na putovanje je Ajnštajn krenuo sa svojom drugom suprugom, Elzom, 6. oktobra 1922, iz Ciriha, za Marselj, gde se ukrcao na brod *S. S. Kitanbo Maru*. Po prolazu kroz Suecki kanal, Ajn-

Ajnštajnova putovanja

Susret jednog briljantnoguma s velikim, dalekim svetom

Piše: **Andelka Cvijić**

štajnovi stižu u Singapur, odakle idu u Hongkong, Šangaj, Kobe i Kjoto do Tokija, gde Albert drži prvo javno predavanje na *Univerzitetu Kejo*. U Tokiju će Ajnštajn održati šest predavanja, pred široko zainteresovanom publikom koju su činili njegove kolege i studenti svih tokijskih univerziteta. Predavanja će držati i u Kjotu i u Osaki.

Zatim se putovanje nastavlja ka Šangaju, gde će stići 31. decembra; mesec dana kasnije, sada već u novoj, 1923, Ajnštajn stiže u Egipt, odakle nastavlja ka Palestini. Potom obilazi Jerusalim, drži predavanje na budućem mestu *Hebrejskog univerziteta* na Skopskoj gori; postaje počasni građanin Tel Aviva... putuje do Haife, Nazareta, pa iz Jerusalima kreće ka Port Sajdu, stiže na brod *S. S. Ormuz*, iskrcava se u Tulonu, vozom iz Marselja odlazi u Barselonu, gde će drži predavanja, baš kao i kasnije u Madridu i u Saragosi iz koje kreće nazad, kući, u Berlin, gde stiže 21. marta 1923. U svim ovim zemljama Albert Ajnštajn je

---

Mada je bio poznat kao humanista i čovek naprednih ideja - konačno, kao Jevrejin, svojim je životom pokazao da se protivi nacionalizmu i rasizmu - Ajnštajn je ipak iznosio niz rasističkih opaski

bio obasut pažnjom i počastima, o čemu će svakodnevno pisati u svojim dnevničkim sveskama.

Književni istoričari su već istakli da u njima čitalac može da uživa u Ajnštajnovim razmišljanjima ne samo o nauci, već i o umetnosti, o muzici, o filozofiji, kao i u brojnim impresijama iz susreta sa ljudima ovog dela sveta koji do tada nije poznavao. Zbivanja izvan naučnih predavanja koja je držao bila su raznovrsna, sa Elzom je prisustvovao baštenskoj zabavi koju je u njegovu čast organizovala japska carica; u njegovu je čast bio i prijem kod španskog kralja...

AJNŠTAJNA, PA LENJINA: Zašto je Albert Ajnštajn krenuo na putovanje? U podužem predgovoru koji prati *Putne dnevnički Alberta Ajnštajna* Zežev Rozenkranc (Melburn, 1961), inače nekadašnji umetnički direktor i kustos *Arhiva Alberta Ajnštajna* a od 2002. izdavač projekta *Ajnštajnovi papiri*, izdvaja jedan od razloga – širenje njegovih novih teorija o relativnosti. Njima je stekao slavu još krajem 1919, i širom Evrope već održao brojna predavanja. Inicijativu za putovanje na Daleki istok, u Palestinu i Španiju pokrenuo je japanski izdavač Senkihiko Jamamoto, predsednik izdavačke kuće *Kaizoša*. Postoji anegdota da je Jamamoto pitao Bertranda Rasa (koji je prethodno boravio u Japanu), koga bi od evropskih intelektualaca i naučnika mogli da pozovu u Japan, na što je Rasel odgovorio: „Prvo Ajnštajna, pa zatim Lenjina. Nema dalje.“

Rozenkrancov Predgovor sadrži bezbroj detalja koji se tiču i Ajnštajna kao naučnika, i kao čoveka. Posebna pažnja, međutim, posvećena je „percepciji nacionalnih i etničkih grupa na koje je Ajnštajn

nailazio tokom putovanja“, koju prate njegovi komentari iz perspektive zapadnih viđenja Orijenta i *orientalnog*. Druga je, pak, tema „koliko je putovanje promenilo Ajnštajnovu predstavu o sebi, kao Jevrejiniu, Nemcu i Evropljaninu“. Iz Ajnštajnovih putnih dnevnika može se sa priličnom sigurnošću sagledati kakva je ličnost bio ovaj genije. Introvertan, pre svega, i suzdržan s jedne strane, a opet, pun gotovo dečje radosti pred lepotama pejzaža kroz koje je prolazio. Uživao je u samoći na brodu, a na osnovu tolikog Ajnštajnovog zadovoljstva, Rozenkranc iznosi i smelu prepostavku – da je dugo putovanje morem bilo glavna motivacija za inostrana putovanja, a da su serije predavanja bile sekundarna dobrobit i cena koju je za to morao platiti!

Čini se da ova prepostavka ipak ima osnova ako se pogleda vreme

kad su se Ajnštajnu javljale neke od glavnih ideja – „mir slobodnog vremena na prekoceanskom brodu pružao mu je duge neprekidne periode za istraživanje“, piše Rozenkranc, iznoseći i činjenice, među kojima je i ta da su dokazi o Ajnštajnovom radu na „problemu gravitacije i električne energije“ pri odlasku i te kako malobrojni. Po povratku sa puta, međutim, on „intenzivno radi na tehničkim detaljima svežeg pristupa britanskog astronoma Artura S. Edingtona jedinstvenoj teoriji polja“.

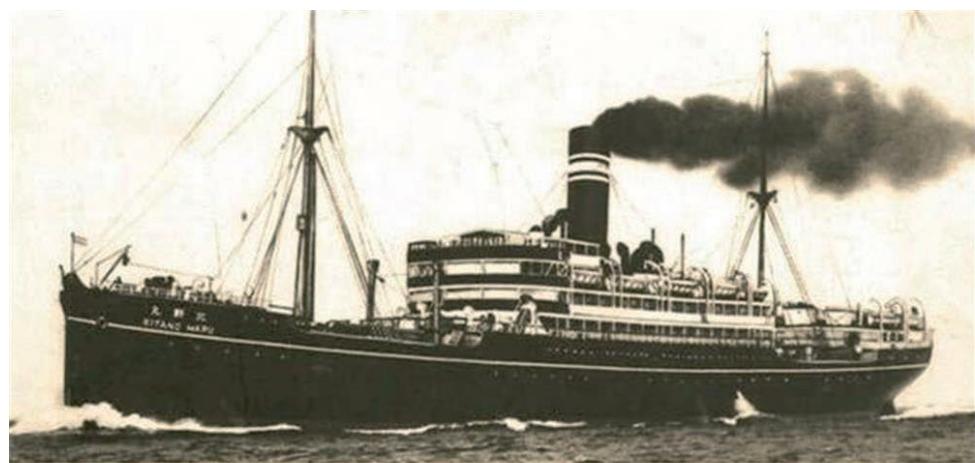
Iz Rozenkrancovih kratkih osvrtata može se naslutiti zašto je Ajnštajn krenuo na tako daleki put: dnevnični nam pomažu, smatra priredivač, da delimično shvatimo kako je Ajnštajn doživljavao sebe. Često se predstavljajući kao neko ko mora da se suočava sa nizom napada raznih ljudi, Ajnštajn simbolično preuzima ulogu glavnog

Albert i Elza Ajnštajn

junaka koji je krenuo u potragu, možda čak i u krstaški rat ili misiju širenja teorije relativnosti (i implicitno zapadne civilizacije) među *starosedecima*. Ajnštajnov predstavljanje sebe kao heroja lepo se poklapa, zaključuje Rozenkranc, sa jednim od njegovih najdražih citata iz nemačke pesme, kojim je s podsmehom opisivao sebe: „Ali odvažni Švaba se ne boji“.

NIJE ODOLEO STEREOTIPI-

MA: Uz takva razmišljanja, dnevnični sugerisu i neke Ajnštajnove poglede na kulturu i tradiciju zemalja u kojima je boravio. Teško je poverovati, a svejedno je tačno iz onoga što piše – Ajnštajn nije odoleo nizu stereotipa i predrasuda o istočnoj civilizaciji smatrući je, i pored vrlo pozitivnih ocena o njoj, inferiornijom u odnosu na Evropu. Rozenkranc kaže da dnevnični otkrivaju neke fascinan-

PUTNI DNEVNICI ALBERTA AJNSTAJNA

Daleki istok, Palestina i Španija 1922–1923

Urednik i priređivač: Ze'ev Rozenkranc

AKADEMSKA
KNJIGA

tne protivrečnosti u Ajnštajnovoj ličnosti. „Iako je gajio snažno gađenje prema nacionalizmu, čvrsto je verovao u nacionalni karakter“, i uprkos velikoj simpatiji koju je osećao prema potlačenima, pa čak i sramotu zbog eksploracije kojoj su bili izloženi, Ajnštajn se zalagao za „prosvetljeni oblik kolonijalizma, ne prihvatajući uvek osnovnu ljudskost autohtonog stanovništva“. Gajio je i određena uz nemirujuća rasistička uverenja, posebno u vezi sa navodnom biološki uzrokovanim intelektualnom inferior-

nošću Japanaca i Kineza. Čak se i plašio kineske dominacije!

Mada je bio poznat kao humanista i čovek naprednih ideja – konačno, kao Jevrejin, svojim je životom pokazao da se protivi nacionalizmu i rasizmu – Ajnštajn je, ipak, iznosio niz rasističkih opaski; za japanski narod je zapisao da se čini kako su njegove intelektualne potrebe slabije od umetničkih, pitajući se nije li to prirodna dispozicija? Za Kineze piše da su „čak i deca bez duha, i izgledaju letargično. Bilo bi šteta

kad bi ti Kinezi istisnuli sve ostale rase. Za ljude poput nas, i sama ta pomisao neizrecivo je sumorna“. I boravak u Palestini nije prošao bez neprijatnih opaski: Ajnštajn kritikuje ultra Jevreje koji se mole pred *Zidom plaća*: „Žalostan priзор ljudi koji imaju prošlost, ali ne i sadašnjost“, zapisaće, ali će kasnije, komentarišući sukob Arapa i Jevreja u Palestini, reći da je od „dva zla“ arapsko veće.

Rozenkranc pokušava da takve stavove opravda time što kaže da je Ajnštajn bio elitista u pogledu intelekta, i da njegov humanizam prestaje onog momenta kad naciju shvati kao intelektualno infiornu. „U središtu Ajnštajnovog univerzuma bila je nauka, a ne čovečanstvo, iako se zalagao za ljudska prava“. Drugo opravdanje je da su dnevnički zapisi pisani za ličnu upotrebu, i nikako za objavljanje.

Putni dnevnički Alberti Ajnštajna bogato su opremljeni faksimilima pisama, fotografijama sa putovanja, mapama, razglednicama, neverovatnim bibliografskim materijalom, bezbrojnim dugim i sadržajnim fusnotama i indeksom. Sve zajedno jedinstveno je svedočanstvo o geniju, ako ne najvećem u istoriji ljudske civilizacije ono u njenom vrhu, koji je kroz naučnu prizmu prelaman o ovakva, ne baš uvek prihvatljiva shvatanja o *Drugome*. Rozenkranc približava kontradiktornu Ajnštajnovu prirodu time što je duboko uveren da je Ajnštajn na ovaj put krenuo, između ostalog, da prepozna sebe u *Drugome* i sopstvenu *Drugost* u sebi, „Videli smo da nije uvek uspevao to da postigne. Ipak ne bi trebalo da budemo preoštari u procenama. Takođe, ne prija nam suočavanje sa zabrinjavajućim stranama ove kulturne ikone, a samim tim ni priznavanje spornijih aspekata samih naših ličnosti. A u današnjem svetu, sve netolerantnijem, i dalje je posebno težak izazov prepozнати sebe u *Drugome* i sopstvenu *Drugost* u sebi“. Ovim Rozenkrancovim rečima Albert Ajnštajn nekako postaje bliži jer je, iako nadljudski genijalni um, bio običan čovek kao svi ljudi. Nije uteha, ali jeste opomena. ☒